

Reformacja w Polsce

Luteranizm

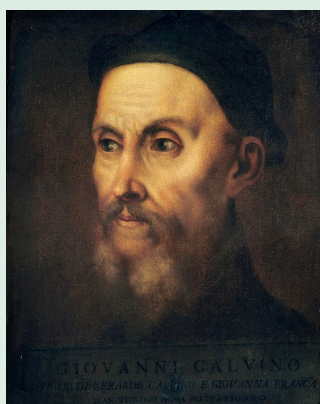
Portret Marcina Lutra
Lucas Cranach Starszy.

Napływał do Polski przede wszystkim przez Śląsk i Prusy Książęce. W tych ostatnich powstał w 1544 r. uniwersytet w Królewcu, w którym studiowała także młodzież z Polski i miała tam styczność ze środowiskiem reformacyjnym. Luteranizm w Polsce zdobył popularność głównie wśród niemieckich mieszkańców miast. W Wielkopolsce około 20% luterskich zborów było pod zarządem Polaków, reszta pozostawała pod zarządem niemieckim. Wśród szlachty zyskał on pewne wpływy jedynie w Prusach Królewskich, wśród chłopów natomiast – na Śląsku Cieszyńskim, znajdującym się wówczas pod władzą dynastii Habsburgów jako część państwa czeskiego.

"Niech każdy wyznaje to, co uważa za słuszne, i niech nikogo nie zmusza do swojego wyznania wiary, gdyż wierząc z przymusu, wierzymy tylko powierzchownie i w istocie nie jesteśmy wierzącymi".

Johann Heß starszy, jeden z pierwszych zwolenników doktryny Marcina Lutra w Polsce.

Kalwinizm

Portret Jana Kalwina
Tiziano Vecelli

Począwszy od lat 30. XVI w. w środowisku szlacheckim stopniowo przewagę pod względem popularności zyskiwały nauki Jana Kalwina. Ważnym ośrodkiem kalwinizmu stał się Pińczów ze słynną drukarnią i jednym z pierwszych polskich gimnazjów humanistycznych. Na Litwie kalwini zyskali potężnych protektorów w osobach książąt Radziwiłłów, wyznawcą nauk reformatora z Genewy był bowiem Mikołaj Radziwiłł zwany Czarnym, protoplasta jednej z linii rodu. W ostatnich latach panowania Zygmunta Augusta, czyli na przełomie lat 60. i 70. XVI w., przyznawała się doń ponad połowa senatorów i posłów.

"Wolność sumienia jest darem od Boga i nikt nie powinien być zmuszony do wyznawania jakiegokolwiek wiary, przeciwko własnej woli". Jan Łaski, jeden z najważniejszych działaczy kalwinizmu w Polsce w XVI w.

Bracia polscy

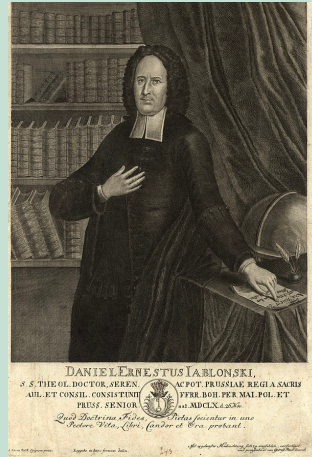
Portret Jonasza Szlichtynga,
teologa braci polskich
Lambert Visscher

W 1562 r. doszło do rozłamu w szeregach polskiego kalwinizmu, wskutek czego od zboru większego (właściwej wspólnoty kalwińskiej) odłączył się zbor mniejszy, którego członków zaczęto nazywać arianami (nazwa nawiązująca do doktryny teologicznej Ariusza, prezbitera Kościoła w Aleksandrii z IV w. n.e., odrzucającej dogmat Trójcy Świętej) lub antytrynitarzami (gr. anty + łac. trinitas – przeciw Trójcy), choć oni sami wolli używać określenia bracia polscy. W 1658 r. sejm uchwalił ich wygnanie z Rzeczypospolitej. Część braci polskich udała się na emigrację, część – jak np. poeta Wacław Potocki – zdecydowała się na powrót do katolicyzmu.

„Wypowiadając nasze poglądy na nikim przymusu nie wywieramy. Niech każdemu wolno będzie mieć własny sąd, własne zdanie w sprawach religii (...). Wszyscy jesteśmy braćmi, z których żadnemu nie dano władzy i panowania nad sumieniem bliźniego (...).”

Katechizm Rakowski (1605 r.), Przedmowa z 1680 r.

Bracia czescy

Portret Daniela Jabłońskiego
Georg Paul Busch

Zwolennicy jednego z odłamów husytyzmu, wygnani właśnie z Czech i Moraw. Słynący jako doskonali rzemieślnicy, zostali osadzeni przez Rafała Leszczyńskiego w należącym do niego Lesznie, które stało się głównym ośrodkiem Jednoty braci czeskich. Sam protektor przeszedł pod wpływem przybyszów na ich wiarę, a w jego ślady poszli przedstawiciele innych rodów wielkopolskich, np. Górkowie i Ostrorogowie. W 1575 r. czescy bracia zreformowani podpisali unię z Kościołem kalwińskim i od tego czasu funkcjonowali jako część Kościoła eformowanego.

"Gdybyśmy ustanowili zasadę, że każdy może wyznawać i praktykować swoją wiarę, pod warunkiem że nie krzywdzi tym innych ani nie sprzeciwia się dobremu publicznemu, nie tylko zapewnilibyśmy spokój i zgodę w naszym społeczeństwie, ale również umocnili byśmy sumienia i wiarę." - Daniel Ernest Jabłoński, seniorem Braci Czeskich na obszarze Prus i Wielkopolski (1699-1705).

Menonnicy

Portret Adama Weeba
Willem Hondius

Z powodu prześladowań emigrowali ze swej ojczyzny m.in. do Rzeczypospolitej. Jako że słynęli z gospodarności i byli dobrze obeznani z budową systemów melioracyjnych, katolicy magnaci i hierarchowie Kościoła chętnie osadzali ich w swoich dobrach. Menonicy zamieszkiwali przede wszystkim Żuławy i inne tereny nadwiślańskie aż po Sandomierz, a polska ludność z powodu ich holenderskiego pochodzenia nadała im miano olędrów.